

TRAGOVİ GLAGOLJICE U BOKI KOTORSKOJ

ᲗᲠᲚᲚᲚᲚᲚᲚ ᲗᲠᲚᲚᲚᲚᲚᲚᲚᲚ
Თ ᲗᲠᲚᲚ ᲚᲚᲚᲚᲚᲚᲚᲚᲚ

Pripremila Ljubica Štambuk
Zagreb, 8. studenog 2017.

Boka kotorska

Perast

Glagoljica

Bašćanska ploča, datirana oko 1100. g.

Slutnje o prisutnosti glagoljice u Boki

Do kraja prošloga stoljeća malo je bilo opipljivih tragova glagoljice u Boki, a njezino se prisustvo samo naslućivalo.

◆ Slutnje o uporabi glagoljice u Boki u najranijem razdoblju potkrepljuju spominjanja kotorske biskupije na Splitskim saborima 925. i 928. g. na kojima se pretresalo pitanje bogoslužja na staroslavenskome jeziku, a time i pitanje glagoljice.

- Papino pismo 925. g. upućeno je splitskome nadbiskupu Ivanu i njegovim sufraganima, među kojima je i bio **kotorski** biskup.
- U zaključcima iz 928. g. izričito se opominje biskupe Stona, Dubrovnika i **Kotora**.

◇ Danas se s velikom sigurnošću pretpostavlja da je u srednjem vijeku na glagoljici u Boki nastao značajan korpus spisa koji upućuju da se je tu rabila glagoljica u najranijem razdoblju.

◇ O opravdanosti slutnji govore i činjenice o poznatim promicateljima i zaštitnicima glagoljice rođenima u Boki.

Ističu se tri biskupa:

- **Nikola Modruški**, rođen prije 1427. u **Grblju**
- **Albert Dujam Gliričić**, rođen 1515. u **Kotoru**
- **Vicko Zmajević**, rođen 1670. u **Perastu**

□ **Nikola Modruški**, (prije 1427. – 1480.), poznat i kao **Nikola Kotoranin**, senjski i modruški biskup, diplomat i pisac. Njegov tiskani nadgrobni govor iz 1474. prva je inkunabula hrvatskoga autora.

- Bio je promicatelj glagoljice i odlučno je branio njezinu upotrebu u liturgiji.
- Svome je svećenstvu napisao snažno pismo u obranu glagoljice i slavenskoga bogoslužja.

U pismu uklanja prigovore da su isti protivni običajima Katoličke crkve. Poziva se na autoritet sv. Jeronima koji je među Hrvatima stoljećima smatran zaštitnikom glagoljaštva.

- **Albert Dujam Gliričić** (1515. - 1563.), modruški i krčki biskup, dominikanac, profesor Sv. pisma, papin savjetnik, pristalica glagoljaštva.
- Sudjelovao je na Tridentinskom saboru 1551. i 1562. g., na kojem je nastupao u obranu staroslavenskoga jezika u bogoslužju.
 - Kao krčki biskup brinuo se je za očuvanje glagoljice i bogoslužja na narodnome jeziku.
 - Pretpostavlja se da je na njegov poticaj omišaljski župnik Nikola Brozić tiskao glagoljski brevijar 1561. g. u Veneciji.
 - Nastojao je otvoriti sjemenište u Krku – za otočke (glagoljaške) žakne, ali uzalud.

□ **Vicko Zmajević** (1670. - 1745.), barski i zadarski nadbiskup, znameniti pisac i političar, jedna od najistaknutijih osoba u Dalmaciji prve polovice XVIII. st.

- Kao pobornik slavenskoga jedinstva i promicatelj rimske koncepcije o uniji crkava, snažno je zagovarao uporabu glagoljice i staroslavenskoga jezika u bogoslužju.
- Godinama se zalagao da se u Zadru otvori glagoljaško sjemenište, namijenjeno obrazovanju ilirskog (odnosno hrvatskog) svećenstva. Ono je i otvoreno, no tek tri godine nakon smrti idejnog začetnika. Njemu u čast prozvano je *Zmajevićevim sjemeništem*.

O utemeljenosti slutnji govori i:

◇ Zagovaranje upotrebe glagoljice od strane kotorskoga biskupa **Frana Uccellinija** (1847. – 1937.), jednog od glavnih boraca za glagoljicu u Dalmaciji.

On se je odlučno suprostavio Beču po pitanju zabrane glagoljice i glagoljanja u bogoslužju.

◇ Citat iz pisma **Ivana Kukuljevića Sakcinskog** Josefu Šafariku, 28. lipnja 1854. g.:

„Neznam dali vam je poznato da i u boki Kotorskoj još sada dve glagoljske župe postoje i to u Kostajnici kod Perasta i selo Bogdašić kod Tivta (Teodo Tivat).”

Biskup Pavao Butorac

(1888. - 1966.), rođen u Perastu; kotorski i dubrovački biskup, hrvatski povjesničar, povjesničar umjetnosti i teološki pisac; svestrani intelektualac. Autor je povijesnih, marioloških i hagiografskih djela. Posebno je proučavao političku, crkvenu i kulturnu prošlost Boke i Dubrovnika.

◆ Citat iz knjige „*Kulturna povijest grada Perasta*“:

„Širi su slojevi pučanstva u Boki od davnine znali za glagoljicu i voljeli je.“

Događanja koja nam daju materijalne dokaze o upotrebi glagoljice u Boki

1. Pronalazak glagoljskih dokumenata iz 1755. g. i ranije, pisanih u Gornjoj Lastvi. Dokumente je 2013. g. u župnom dvoru u Donjoj Lastvi pronašao Dragan Rajčević, istraživač povijesti Boke.
2. Pronalazak dvaju glagoljskih misala Dragutina Parčića u župi Škaljari.
3. Objavljivanje radova dr. sc. Lenke Blehove Čelebić i dr. sc. don Slavka Kovačića, u kojima se, opširnije nego li ranije, govori o glagoljici i glagoljašima u Boki.
4. Ovome valja pridodati i knjigu biskupa Butorca *Kulturna povijest grada Perasta*, pisanu pedesetih godina XX. st., koja je prvi put objavljena 1999. g.

Svi ovi radovi temelje se na arhivskim podacima. ¹²

Sadržaj

UVOD

1. Glagoljski dokumenti pisani u Gornjoj Lastvi
 2. Tragovi glagoljice u župi Škaljari
 3. Glagoljica u knjizi „*Kulturna povijest grada Perasta*“ biskupa Pavla Butorca
 4. Glagoljica u knjizi Lenke Blehove Čelebić
 5. Glagoljica u radu don Slavka Kovačića
- ZAKLJUČAK uz predlaganje smjernica

1. Glagoljski dokumenti pisani u Gornjoj Lastvi

Svestrani istraživač povijesti Boke, Dragan Rajčević pronašao je 2013. g. u župnom dvoru u Donjoj Lastvi dokumente koji pokazuju da se je u Gornjoj Lastvi u XVIII. st. pisalo hrvatskom glagoljicom.

Župna crkva u Donjoj Lastvi

U vrijeme u kojem su nastali dokumenti, u Gornjoj Lastvi bio je župnik **don Juraj Pinezić**, rodom s otoka Krka. Matične knjige jednim je dijelom vodio glagoljicom.

Crkva Male Gospe u Gornjoj Lastvi

O nalazu je izvjestio Radio Dux.

<http://www.radiodux.me/naslovnica/3372-glagoljica-u-arhivima-je-dokaz-o-vremenu-o-kojem-malo-znamo>

Informaciju o ovim rukopisima objavio je prof. Đuro Vidmarović u monografiji o Gornjoj i Donjoj Lastvi.

Dr. sc. Darko Žubrinić je neke od ovih dokumenata zajedno s transliteriranim tekstom postavio na web stranicu <http://glagoljica.org/> pod nazivom Hrvatska glagoljica u Gornjoj Lastvi u Boki kotorskoj.

Preslike dokumenata predane su i Staroslavenskome institutu u Zagrebu.

- Dokument u kojem don Juraj piše da će niže biti upisani svi njegovi krštenici

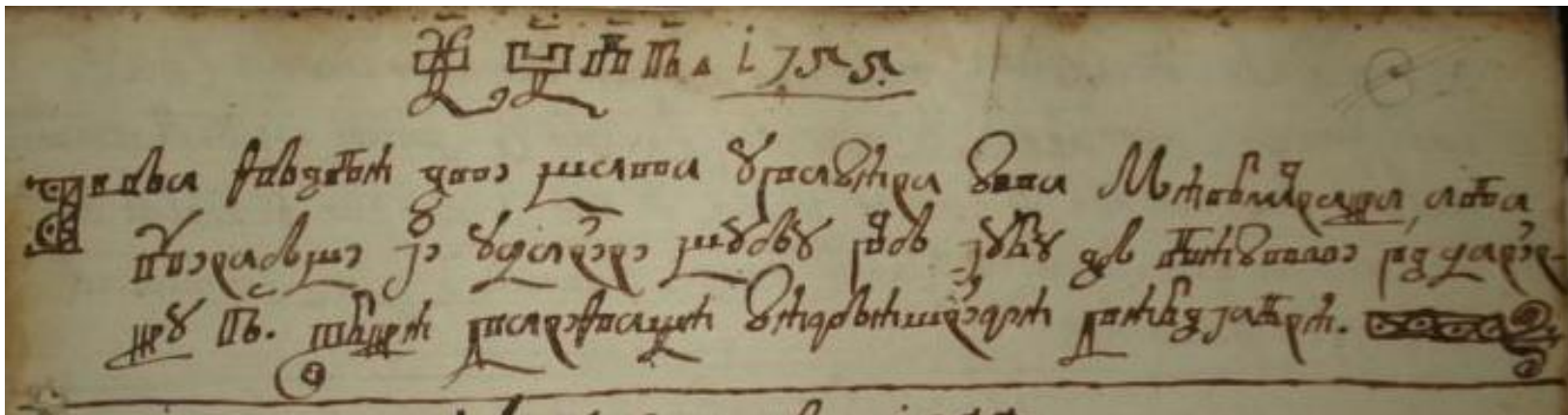
U naslovu je ispisan 1755. godina, kurzivnom glagoljicom i arapskim znamenkama.

Tekst dalje glasi:

„Ovdi doli ote biti upisani svi karsti koji budu učinjeni od mene don Jurja Pinezića iz Veje sagdašnjega parokijana u Lastvi. Jimihu posidovanje na 6. agušta u leto od našega zravja i spasenja kako gore upisano (j)e.“

U otočnoj upotrebi za otok Krk koristi se ime Veja.

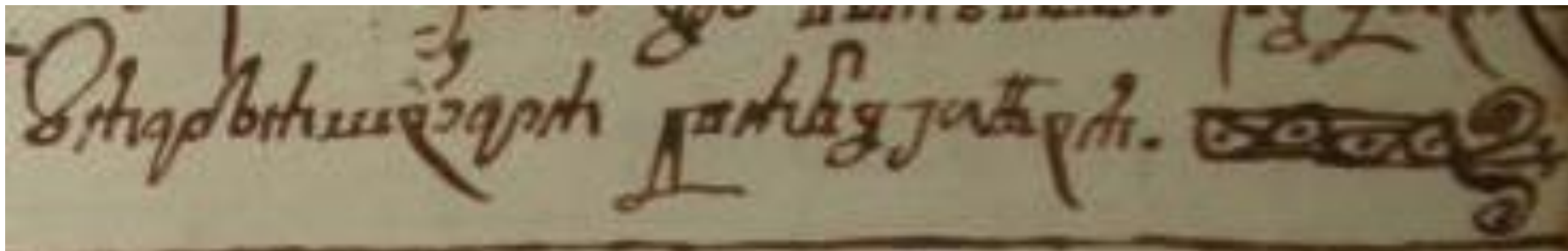
- Dokument u kojem don Juraj piše da će niže biti upisana sva vjenčanja koja će obaviti

I ovaj rukopis počinje godinom 1755. u naslovu.

Tekst dalje glasi:

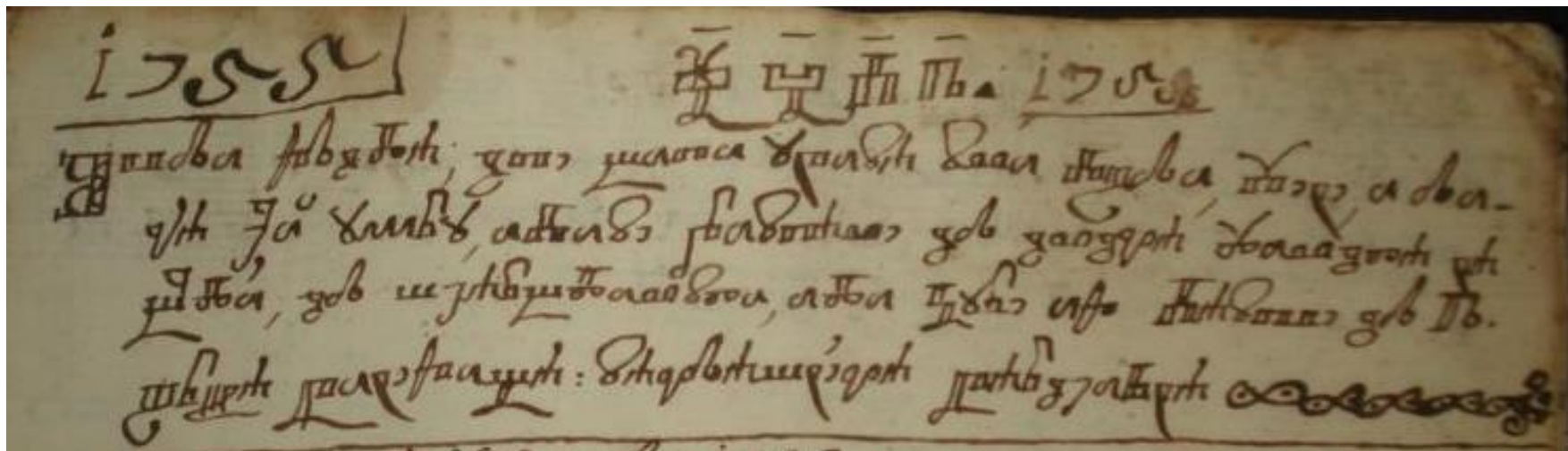
„Ovdi zdola ote biti upisani svi Matrimoniji ili ženidbe ko(j)e učinjene budu pod kuru od Lastve počinjenju d. Jurja Pinezića sagdašnjega parokijana.“

... sagdašnjega parokijana.

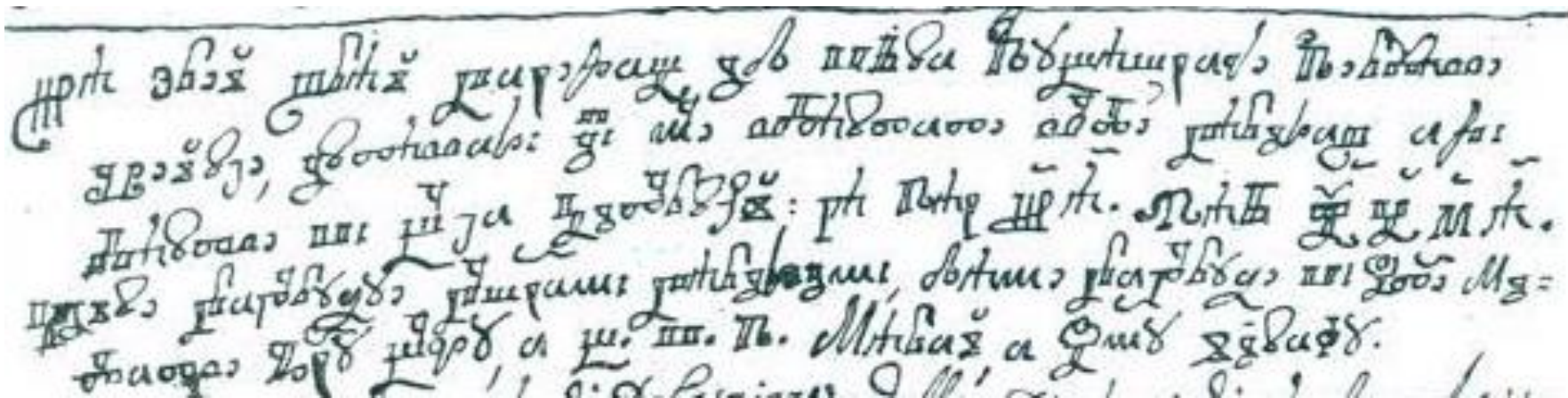
Vidimo kako je lijepo oblikovana kurzivna galagoljica kojom je pisao don Juraj Pinezić.

- Dokument u kojem don Juraj piše da će niže biti upisani svi umrli

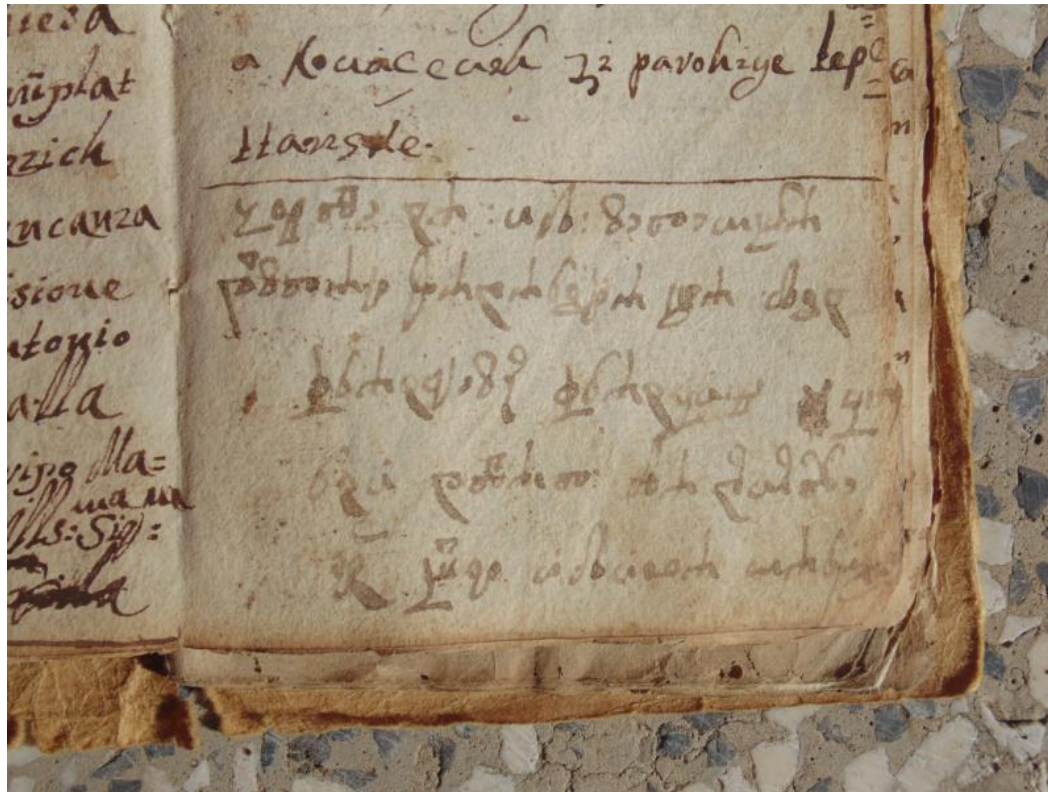
*„Ovdi zdola ote biti upisa(ni) svi ljudi, žene i di-
ca ko(j)i umru, ili se pristave od ovoga života na
bolji, od škarblivosti, ili kure iz Lastve od d.
Jurja Pinezića: sagdašnjega parokijana.“*

➤ Glagoljski zapis don Jurja Pinezića iz 1761.

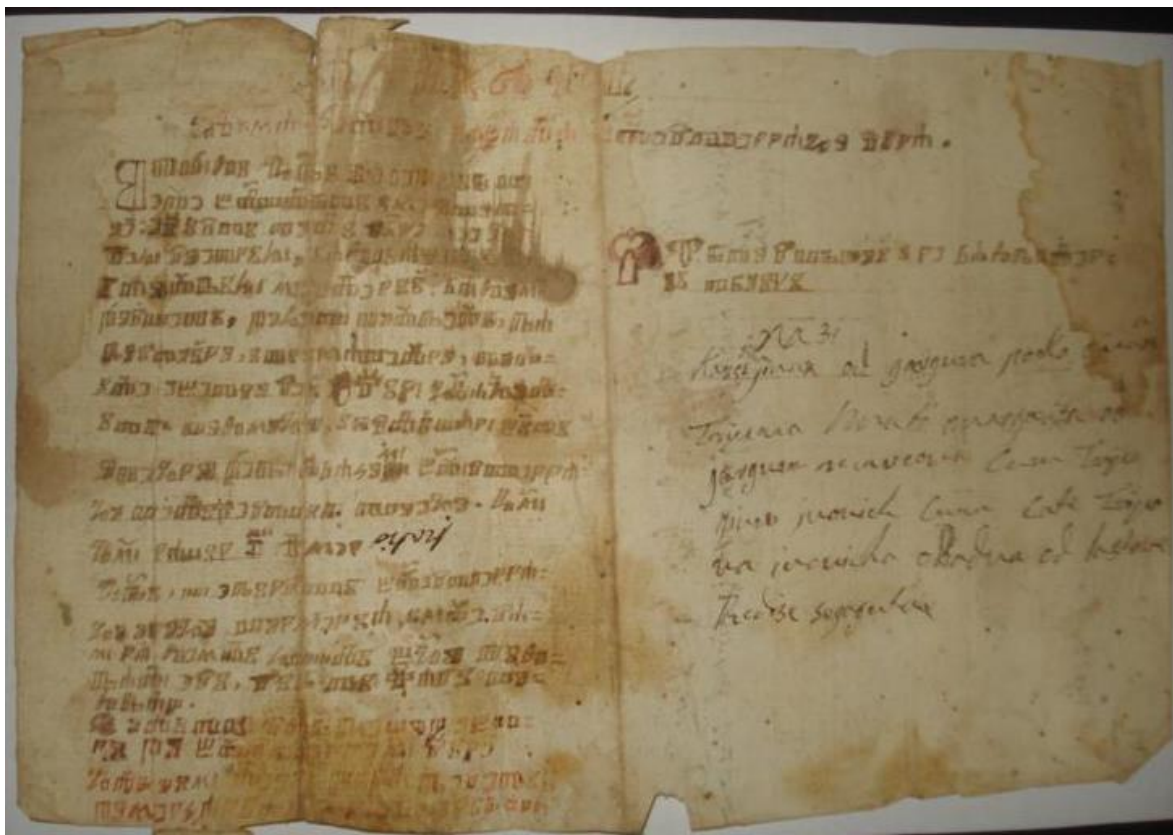
*Ja Jerej Juraj Pinezić od vjesi Dubašnice deržave
Vejske, ostavih: ot m(oj)e vlastite volje parohiju iz
Lastve v Boki Kotorški: na dan 31. maja 1761.
Ko(j)i se priporuču(j)e pomnim parohom da me
priporuče v S(ve)te mo-
litve G(ospodi)nu Bogu, i B. V. D. Mariji i S(veto)mu
Josifu.*

➤ Glagoljski zapis iz crkve sv. Antuna u Tivtu

„1756. na 25. setembra
postah za paroha ja don
Francesko Frančić u Ča
rni Plat: da pomože,
G(ospodin) B(o)g i Diva Marija“

➤ Molitvenik iz Gornje Lastve

Tekst počinje s „*Otvri G(ospo)di*“, tj. s „*Odbaci Gospodine*“

Molitve su pisane uglatom glagoljicom koje je nepoznati svećenik pisao hrvatskim crkvenoslavenskim jezikom.

Prema istraživanju dr. sc. Grozdane Franov Živković, ovaj je rukopis najranije s kraja XVII. ili iz XVIII. st.

2. Tragovi glagoljice u župi Škaljari

- Na web stranicama kotorske biskupije za župu Škaljari stoji:

„U liturgiji se upotrebljavao latinski i glagoljica. Godine 1469. u crkvi sv. Trojstva služi kotorski svećenik Matej glagoljaš. Godine 1745. u crkvi Gospe Sniježne inventar navodi glagoljski misal i evanđelistar. Sačuvan je rijedak primjer glagoljskog misala iz 1893. godine iz kojega je služio škaljarski župnik don Marko Vučković.“ (Priredio don Anton Belan)

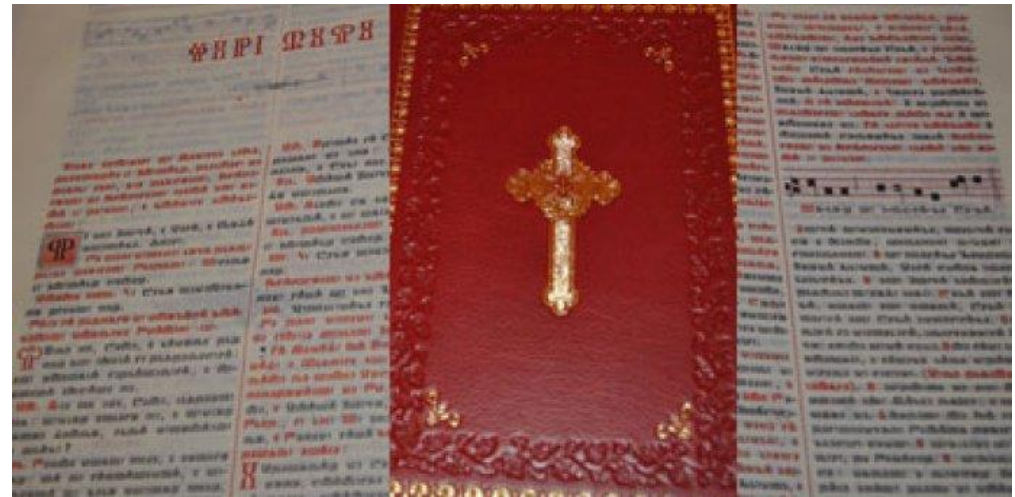
Crkva Gospe od Snijega
u Škaljarima

- Kotorski biskupijski ordinarijat i Pomorski muzej Crne Gore priredili su 2005. g. u Kotoru izložbu „**Primijenjena umjetnost u euharistijskom slavlju**“. Obuhvaćen je period od XIV. do XX. st.

Na izložbi je bio izložen i spomenuti glagoljski misal. Autor izložbe, don Anton Belan istaknuo je kako je karakteristično da se u Škaljarima služba Božja obavljala i na slovenskom jeziku, a glagoljskim pismom, u kontinuitetu od XV. do XX. st.

Radi se o **Parčičevu misalu** tiskanom glagoljicom 1893. g. u Vatikanu, na crkvenoslavenskome jeziku hrvatske redakcije, a koji se naziva i **Barski glagoljski misal**.

- 2011. g. objavljen je reprint Parčićeva glagoljskoga misala, u suizdavaštvu NVO „Ivan Mažuranić “ i Fonda za manjine Crne Gore. Održane su promocije u Baru i Kotoru, a 2013. g. i u Zagrebu.

Na promociji u Kotoru rečeno je da se je originalnim primjerkom misala služio škaljarski župnik **don Marko Vučković** sve do 60-tih godina prošloga stoljeća.

Juraj Lokmer (2008. g.) govori o dva misala:

„Na području današnje Crne Gore u Boki kotorskoj, u župi Škaljari postoje i danas dva Parčićeva Misala: jedan primjerak iz godine 1893. od uporabe dosta oštećenih korica i jedan primjerak (kožni uvez i raskošni metalni okov) iz 1905.“

Lokmer navodi i sljedeće:

„U Parčićevo vrijeme Kotorska biskupija nije bila u Crnoj Gori, već u Dalmaciji, tj. u Austriji. Misal iz godine 1893. je dar dr. A. Verone, općinskoga liječnika župniku u Škaljarima, kao što se to vidi iz rukopisne posvete i njegova pečata na naslovnici Misala.“

Đuro Vidmarović piše da se u arhivu nekadašnje crkve Male Gospe u Gornjoj Lastvi do prije nekoliko godina nalazio Parčićev misal iz 1905. g.

3. Glagoljica u knjizi „Kulturna povijest grada Perasta“ biskupa Pavla Butorca

Biskup Butorac navodi sljedeće crtice o glagoljici i glagoljanju u Boki:

- U matičnim knjigama Gornje Lastve nailazi se na glagoljicu godine 1755., pa opet 1761.
- Lucas Jelić u *Povijesnim izvorima za glagoljsko-rimsku liturgiju od XII. do XIX. st.* navodi da se u župnim knjigama Gornje Lastve 1725. g. susreće glagoljsko pismo, te da su u Krašiću matice od 1700 g. pisane glagoljicom. No, biskup Butorac kaže da isprave koje navodi Jelić ne postoje.

- Govoreći o odnosima svećenstva Zapadne i Istočne crkve u Boki, biskup Butorac navodi da Lješevički pop spominje kako je na oltaru u njegovoj crkvi sv. Aleksandra (1547. g.) celebrirao latinski pop iz Bogdašića „**koji je ilirski, dakle glagoljaš**“.

„Ovo isticanje, da je jedan latinski pop ujedno i „ilirski“, ne može značiti drugo do popa glagoljaša. Ne može se to odnositi samo na čitanje ili pjevanje poslanice i evanđelja na narodnom jeziku, jer to nije bila neka iznimka u Bogdašiću i u Lješeviću, nego je to bila opća praksa u kotorskoj biskupiji, pa bi zato neko posebno isticanje o „ilirstvu“ nekog latinskog svećenika u ovom slučaju bilo u najmanju ruku sasvim suvišno.“

- U službenom izvješću kotorskoga biskupa Castellija o stanju biskupije iz 1754. g. stoji da „*ilirski svećenici*“ dolaze u Boku iz sjeverne Dalmacije. Djeluju u Lastvi i u Crnomplatu (Tivat). A i u Lepetanima je župnik „*illyricus*“ g. 1757.

Po tom izvješću u Kotorskoj su biskupiji četiri svećenika Krčana, koji se služe ilirskim jezikom.

- U službenome izvješću kotorskoga biskupa Stjepana Dell Oglia 1767. g. istaknuto je, da u dijecezi služe i neki svećenici izvana (Krk, Zadar) koji se služe Ilirskim jezikom.

„Kad bi iole postojala sumnja da „ilirski svećenici“ iz sjeverne Dalmacije, gdje je glagoljica bila općenito u praksi, možda i nisu glagoljaši, svaka sumnja otpada za svećenike iz Krka, gdje je glagoljica smatrana skoro nepovredivim zakonom.“

- Prčanjski svećenik **Niko Luković** dobiva potkraj XVII. st. papinu dozvolu, da smije cijeli misal ispisati latinicom na „*ilirskome*“ jeziku.

Butorac o tome dalje kaže: *Ili se tu radi o dozvoli za latinsku transkripciju glagoljskoga misala, za upotrebu svećenika, koji su učili u Italiji, a željeli su glagoljati ili za prijevod na pučki govor latinicom, i daje prednost prvoj pretpostavci.*

O glagoljanju don Nike Lukovića govori više autora, a spominje ga i obrazlaže drugi don Niko Luković, koji dalje tvrdi da je u to doba „*bilo više glagoljskih župa u Kotorskoj biskupiji nego li danas*“, misleći na prvu polovicu XX. st.

Don **Niko Luković** (1650. – 1728.) bio je svećenik u više bokeljskih župa i pjesnik. Zanimao se za staroslavenski jezik i glagoljicu.

Lovorka Čoralić: „*Nikola Luković istaknuo se i kao prevodilac liturgijskih pjesama i misala na staroslavenski jezik za potrebe Kotorske biskupije*”

Prčanj

Don **Niko Luković** (1887. – 1970.), kanonik Kotorske biskupije, znanstveni i kulturni radnik. Snažno se zalagao za razvoj i afirmaciju Boke kotorske i promicanje njezine bogate kulturno povijesne baštine. Napisao je više knjiga i objavio brojne radove o Boki.

Don Niko Luković

- Krajem 1775. g. sporazumiju se seljani iz sela opatova područja (sv. Jurja), da će naći u Dalmaciji „*Ilirskoga*“ svećenika, dakle glagoljaša. I nađu **Frana Mikulića Alaburića** iz Rogoznice, splitske biskupije. Stanovao je na otočiću sv. Jurja. Obvezao se je ispjevati poslanicu i evanđelje na „*ilirskom*“ jeziku.

- Ističući kako je snaga narodnog osjećaja izbila i u tuđini, biskup Butorac navodi da je bratovština sv. Jurja i Tripuna u Mlecima, koju su uglavnom činili Bokelji, tražila i dobila dopuštenje za slavensku službu Božju za dvije crkve 1510. g.

- Ističući kako se je u kotorskoj biskupiji već zarana i u crkvi upotrebljavao pučki govor i molitve na „ilirskom“ jeziku i to dozvolom vrhovnih vlasti, Butorac navodi: *“Tako Rimska kongregacija koncila dozvoljava god. 1641. (22. prosinca) kotorskom biskupu Vinku Bući da može dozvoliti po volji moljenje bilo kojih molitava, odobrenih po crkvi na pučkom jeziku i ilirskom govoru, osobito onima, koji ne znaju latinski.”*

Iz Butorčevih navoda zaključujemo da je u Boki bilo glagoljanja i upotrebe glagoljice, ali ne mnogo, kao i da se je u širim slojevima pučanstva upotrebljavao narodni jezik koji je tijekom vremena sve više ulazio i u liturgijsku upotrebu.

4. Glagoljica u knjizi Lenke Blehove Čelebić

Filologinja i povjesničarka dr. sc. Lenka Blehova Čelebić iznosi niz podataka o nazočnosti katoličkih svećenika glagoljaša u kotorskoj biskupiji u XV. i XVI. st.

Iz dokumenata koje podastire razvidno je da su primjeri glagoljaštva isključivo vezani uz Katoličku crkvu.

❖ Autorica navodi da je glagoljaša bilo u samostanu Sv. Đorđa (Sv. Jurja) na otočiću, već od dolaska benediktinskog reda. Narod ih je zvao “*ćurilicama*” ili “*preti schiavi*”.

Nadimak Ćurilica se koristio za katoličke svećenike - glagoljaše i u Dubrovniku.

Podatak o boravku glagoljaša u samostanu Sv. Jurja navodi i biskup Butorac. Međutim, taj je podatak, prema nekim autorima upitan.

❖ Autorica navodi sljedeće konkretne podatke o nazočnosti glagoljaša u Boki:

- **Matija Ćurilica**, glagoljaški je svećenik, kojega dokumenti spominju na više mjesta u razdoblju 1451. – 1473.
- Jedan dokument iz 1494. g. spominje svećenika **Đorđa (Jurja) Ćurilicu** (*presbyter Georgius curiliza*).
- U dokumentaciji se 1461. g. spominje **Petar Bogiša** uz čije ime stoji *presbyter schlavus*, što znači da je Petar bio glagoljaš.
- Dokumenti iz 1519. g. bilježe glagoljaškog svećenika **Đorđa (Jurja) Grabovića de Crovatica** za kojeg je navedeno da je „*predstojnik lastvanskih sela*” (župnik).

- U kartoteci don Gracije Brajkovića naišlo se je na bilješku o svećeniku **Ivanu Bibuniću** podrijetlom iz Kotora koji je napisao, „*valjda 1451. g.*“, „*missale illirico*“, čuvan u Splitu. „*Ovaj podatak nismo bili u prilici da provjerimo, ipak ga navodimo s obzirom na pouzdanost izvora.*“

Don Gracija Brajković (1915. – 1994.), omiljeni Bokeljski svećenik. Bavio se i znanstvenim radom. Napisao je velik broj članaka iz povijesti, povijesti književnosti i arheologije. Na otočiću Gospe od Škrpjela utemeljio je muzejsku zbirku. U pećinama Spila i Tamnica iznad Perasta otkrio je tragove neolitske kulture, najstarije dosad pronađene u Boki (3500 g. pr. Kr.).

- Autorica navodi i oporuku Pavla iz Montelparija, službenika u Kotoru. Dokument svjedoči da je crkva sv. Trojice sredinom XV. st. bila glagoljaška.
- Godine 1430. spomenut je, samo usputno, jedan svećenik - glagoljaš u Bogdašićima.
- U pismu zadarskog nadbiskupa Otavijana Garzadora pisanom 1627. g tajniku Kongregacije za širenje vjere spominje se ilirski rukopisni misal pronađen u Paštrovićima, pisan prije dvjesto godina.

O ovome piše i na stranicama Radio Dux-a 2012. g. *„Kada nadbiskup, papinski legat, Oktavijan Garzadoro obilazi Paštroviće u XVII. st. nailazi na glagoljski misal iz 1427. godine.“*

- ❖ Autorica pretpostavlja da je u Kotoru moralo biti više glagoljaša, jer je poznato da su svećenici iz Kotora sudjelovali u širenju glagoljice u drugim krajevima.

Blehova Čelebić ističe da unatoč činjenici što je glagoljanje na području Boke kotorske ostavilo sigurnih tragova, ipak sve do kraja XV. st. na ovim prostorima ne možemo glagoljsku tradiciju smatrati široko rasprostranjenom.

5. Glagoljica u radu don Slavka Kovačića

Dr. sc. don Slavko Kovačić autor je priloga „*Svećenici glagoljaši Splitsko-makarske biskupije na župama Kotorske biskupije od 1819. do 1869.*“.

U radu je iznio problematiku nestašice domaćega svećenstva u Kotorskoj biskupiji i dolazak svećenika glagoljaša iz Splitsko-makarske biskupije u Boku. Daje i kratke životopise sedmorice svećenika glagoljaša iznoseći provjerene podatke o njima.

Zbornik radova sa znanstvenoga skupa kojem je cilj bio: Ukazivanje na raznovrsne sastavnice iz stoljećima duge povezanosti i prožimanja hrvatske i crnogorske povijesti.

Glagoljaši s područja današnje Splitsko-makarske nadbiskupije u župama Kotorske biskupije:

- Župnici župe sv. Antuna u Tivtu (Crnomplatu):
 - Don Mate Perić Pupačić** (1819. – 1823.)
 - Don Mate Vodanović Selak** (1825. – 1834.)
 - Don Grgo Vodanović** (1831. – 1846.)
- Župnici župe sv. Petra u Bogdašićima
 - Don Stipan Juginović** (1822. – 1829.)
 - Don Jakov Smodlaka** (1829. – 1869.)
- Dušobrižnik kapelanije sv. Ivana krstitelja u Kostanjici
 - Don Miho Bašić** (1833. – 1858.)
- Župnik u Krašiću i dušobrižnik u Pokriveniku
 - Don Ivan Baljevac** (1831. – 1837.) i (1837. – 1843.)

- Budući da su zapisnici o službenim pohodima kotorskih biskupa župama toga vremena šturi podacima, a ni drugih izvora nema, nije moguće doznati koje su crkve posjedovale glagoljske liturgijske knjige, a ne spominje se u njima ni glagoljanje.
- Stoga je dragocjeno:
 - spominjanje pripadnosti don Jakova Smodlake glagoljaškomu svećenstvu i njegovoj upotrebi staroslavenskoga jezika u bogoslužju
 - činjenica da je don Grgo Vodanović izričito nazvan glagoljašem u pismu koje mu je prije nego li je iz rodnih Raščana krenuo u Boku, uputio splitski Biskupski ordinarijat, te
 - podaci o glagoljskom misalu kojim se služio kostanjički župnik don Miho Bašić.

- Mijat Sabljari pišući o crkvi sv. Petra u Bogdašićima navodi: „*Ovdi se misa glagoljski čita. Ovdi služi glagoljski parok Jakov Smodlaka iz Klisa u glagoljskom jeziku misu.*“
- Misal kojim se je služio kostanjički župnik don Miho Bašić bio je glagoljicom tiskani ***Karamanov Misal*** iz 1741. g.

Nakon što mu se zbog upotrebe i prenošenja iz jedne crkve u drugu misal poderao, požalio se je peraškome župniku Josipu Mazaroviću. On je 1841. g., preko kotorskoga ordinarijata, zatražio nabavu triju misala, po jedan za crkve u Đurićima, Kostanjici i Strpu-Lipcima. Misali su nabavljeni preko omiškoga dekana, no nije poznato jesu li mu i poslani.

- Don Gracija Brajković, navodi podatak da je 16. kolovoza 1843. don Miho Bašić postao kapelanom svetišta Gospe od Škrpjela. U primopredajnom ugovoru sedmorica prisutnih potpisali su se talijanskom ortografijom, dok se je Bašić potpisao bosančicom.

Don Gracija pretpostavlja da je navodni fratar „*koji je prema pričanju Milorada Medakovića, na otoku Gospe od Škrpjela razgovarao s Njegošem o obrani glagoljice*“ u stvari bio don Miho.

Don Slavko Kovačić potvrđuje zaključak Lenke Blehove Čelebić da je glagoljanje na području Boke kotorske ostavilo sigurnih tragova, ali nije bilo široko rasprostranjeno do kraja XV. st., i na to se nadovezuje riječima, da isto vrijedi i za sljedeća stoljeća.

ZAKLJUČAK

Glagoljica u Boki kotorskoj tek se je nedavno počela intenzivnije istraživati. Pronađeni su neki dokumenti o kojima je bilo riječi u ovome izlaganju i napisani znanstveni radovi o ovoj temi.

Sada se očekuje nastavak istraživanja o glagoljici i glagoljanju u Boki i objavljivanje radova o tome, a pretpostavljam da bi se u budućnosti mogli pronaći i mnogo stariji hrvatski glagoljički dokumenti ili spomenici.

Predložene smjernice:

- Biskup Butorac kaže: „*Širi su slojevi pučanstva u Boki od davnine znali za glagoljicu i voljeli je*“. Po tome bi bilo za očekivati da se je ona upotrebljavala znatno više nego li se do sada zna, pa bi trebalo na istraživanju dalje raditi. (Ovdje se postavlja pitanje, misli li biskup Butorac na glagoljsko pismo ili, možda, na glagoljicu kao liturgijsku službu na crkvenoslavenskome jeziku.)
- Istražiti postoje li u župama Bogdašići i Kostanjica dokumenti vezani uz glagoljicu s obzirom da su te župe spominju kao glagoljaške. Što je s misalima?
- Dalje obrađivati glagoljske dokumente pronađene u Donjoj Lastvi, kao i istražiti postoje li dokumenti u Gornjoj Lastvi i Krašiću koje navodi Lucas Jelić.

- Prema biskupu Butorcu glagoljicu je upotrebljavala benediktinska opatija sv. Jurja, no Ivan Ostojić smatra to dvojbenim jer ne postoji nijedan dokument koji bi to mogao potvrditi. Neki pak autori spominju drukčije.

Lenka Blehova Čelebić: *„U Boki Kotorskoj bilo je glagoljaša, posebno u samostanu Sv. Đorđa u Zalivu, već od dolaska benediktinskog reda.“*

Vojislav Nikčević: *„Škole glagoljizma bili su benediktinski manastiri, u kojima se služilo na staroslovenskom jeziku, među koje spadaju, svakako, manastir Sv. Mihaila na Prevlaci (od X vijeka) i Sv. Đorđa na ostrvu kod Perasta (od XII vijeka). Ovi manastiri, pretpostavljamo, primali su i djecu na poučavanje.“*

Ovo bi trebalo istražiti.

- U drugoj polovici IX. st. u Makedoniji i Bugarskoj nastaje ćirilometodska pismenost na glagoljici. Postavlja se pitanje je li takva pismenost egzistirala na području Boke kotorske tijekom dukljanskog perioda?

Ideja o tom pitanju nameće se činjenicom pronalaženja dvaju natpisa iz okolice Dubrovnika. To su:

Konavoski fragment,
nastao u XI. st. (Otkriven
1997. g.)

**Fragment iz Župe
dubrovačke,** nastao u X. ili
XI. st., (Otkriven 2007. g.)

Marica Čunčić - http://www.croatianhistory.net/etf/cuncic_du.html
„Povjesničari su pretpostavili da se ovdje najprije glagoljalo, ali do sada nije bilo dokaza koji bi bili pronađeni na samom lokalitetu. Sada smo ih našli i znamo za dva natpisa. Prema tome, sasvim sigurno ih još ima. Trebalo bi arheolozima dati prilike da ih pronađu.“

Može li se to preporučiti i za Boku?

ገጠናዎች ላይ
ገጠናዎች ላይ

Literatura

1. Vanda Babić, *Hrvatska književnost Boke kotorske do preporoda*, Erasmus naklada, Zagreb, 1998.
2. Lenka Blehova Čelebić, ***Hrišćanstvo u Boki 1200 – 1500: Kotorski distrikt***, Pobjeda – Narodni muzej Crne Gore – Istorijski institut Crne Gore, Podgorica, 2006.
3. Mile Bogović, *Pojava i razvoj glagoljice i staroslavenskog bogoslužja u Hrvatskoj*, Institut društvenih znanosti Pilar, Pro historia Croatica I, Zagreb 2003., (81 – 89)
4. Gracija Brajković, *Slika Lovra Marinova Dobričevića na otoku Gospe od Škrpjela i njezini srebrni ukrasi*, Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji, Vol. 21, No. 1, 1980. (387-402)
5. Josip Bratulić: *Glagoljica u duhovnosti i kulturi hrvatskoga naroda*, Baščina, Glasilo Društva prijatelja glagoljice, br 1, Zagreb 1993./1994. (3-4)
6. Neven Budak, *Prva stoljeća Hrvatske*, Hrvatska sveučilišna naklada, Zagreb 1994.

7. Pavao Butorac, ***Kulturna povijest grada Perasta***, „Gospa od Škrpjela“, Perast, 1999.
8. Pavao Butorac, *Opatija Sv. Jurja kod Perasta*, Bogoslovska smotra, Vol. 16, No. 2, Zagreb 1928. 1928., (163-194)
9. Marica Čunčić, Marta Perkić, *Hrvatski glagoljski natpis župe Dubrovačke iz 11. stoljeća*, SLOVO, sv. 59 (2009), 77-122, Zagreb 2009.
10. Lovorka Čoralić, *Iz prošlosti Boke: odabrane teme*, Meridijani, Samobor, 2007.
11. Viktorija Franić Tomić, Slobodan Prosperov Novak, *Zlatna knjiga bokeljskih književnika*, Liliput planet, Zagreb, 2016.
12. Jerko Fućak, *Šest stoljeća hrvatskoga lekcionara*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1975.
13. Lucas Jelić, *Fontes historici liturgiae glagolito-romanae a 13 ad 19 saeculum*, Krk, 1906.

14. Slavko Kovačić, ***Svećenici glagoljaši Splitsko-makarske biskupije na župama Kotorske biskupije od 1819. do 1869.***, Hrvatsko-crnogorski dodiri / Crnogorsko-hrvatski dodiri: Identitet povijesne i kulturne baštine Crnogorskog primorja. Zbornik radova, Hrvatski institut za povijest i Matica Hrvatska, Zagreb 2009., (459-488)
15. Juraj Lokmer, *Tiskane glagoljske liturgijske knjige u fondu knjižnice biskupija Senjske i Modruške u Senju*, Senj. zb. 35, (161-212)
16. Niko Luković, *Blažena Ozana Kotorka*, Biskupski ordinarijat u Kotoru, Kotor, 1965.
17. Vinicije B. Lupis: *Baštinske teme Boke kotorske*, Institut društvenih znanosti Ivo Pilar – Područni centar Dubrovnik i Gospa od Škrpjela u Perastu; Dubrovnik–Zagreb, 2013.
18. Vojislav Nikčević, *Bokokotorski srednjovjekovni skriptorijumi i njihovi uticaji*,
http://www.montenegrina.net/pages/pages1/istorija/duklja/bokokotorski_srednjevjekovni_skriptorijum_i_njihovi_uticaji.htm
19. Ivan Ostojić: *Benediktinci glagoljaši*, Slovo: časopis Staroslavenskog instituta, No. 9-10, rujan 1960. (30-31)

20. Ivan Pederin, *Pisma Ivana Kukuljevića Sakcinskog Pavlu Josefu Šafariku o glagoljici*, Croatica et Slavica Iadertina, Zadar, 2007.
21. Slobodan Prosperov Novak, *Boka kotorska, od kampanela do kampanela*, AGM, Zagreb 2011.
22. Đuro Vidmarović, *Prilog povijesti Hrvata Gornje i Donje Lastve*, Hrvatska krovna zajednica Dux Croatorum, Gonja Lastva, 2013.
23. Darko Žubrinić, ***Hrvatska glagoljica u Gornjoj Lastvi u Boki kotorskoj***, <http://glagoljica.org/>

Osnovna literatura označena je podebljanim slovima.